

BAHREYN'DEKİ İSLAMİ HAREKETLER

Büşra ÖZER*

BAHREYN TARİHİ VE COĞRAFI YAPISI

Coğrafi Yapısı

Stratejik konumu itibariyle Asur, Babil, Yunan ve Pers medeniyetlerinin en eski yerleşim yerlerine sahip olmuş olan Bahreyn, batısında Suudi Arabistan güneyinde Katar kuzey doğusunda İran'ın yer aldığı Basra körfezinde bir takım ada ülkesidir.¹ Tüm adalarla beraber 770 km²'lik bir alana sahiptir ve adalar birbirine karayolu ve köprülerle bağlanmıştır. Adaların yükseltisi fazla yoktur. Adanın en yüksek yeri 122 metreyle Duhan Tepesi'dir. Toprağının kalker, kireç ve kumullu bir yapıda olması tarımı elverişsiz hale getirmiştir. Ülkede tatlı su kaynakları bulunmakla birlikte içme suyu ihtiyacı belli noktalarda açılan artezyen kuyulardan sağlanır. Tropikal iklime sahip olan adanın sıcaklık ve nemi fazladır. Bitki örtüsü az gelişmiş, akasya, hünnap ve hurma ağaçlarından oluşmaktadır.² Denizin sığ yerleri doldurulup tarım arazisi ve yerleşim yeri olarak kullanılmaktadır.³

Tarihi

İslamiyet ile tanışmadan önce bu bölgede Hristiyan Araplar yaşıyordu. Arap kabilelerinden Adnaniler'in Abdulkays kolu bölgeye hakim konumdaydı. Hz. Peygamber zamanında Bahreynli Münzir b. Aiz el-Abdi ve beraberindeki yirmi kişi Medine'ye gelip Hz. Peygamber'i ziyaret etmiş, gizlice Müslüman olmuşlardır. Hicretin 8. yılında Mekke'nin fethinden sonra Hz. Rasulullah buraya Ala b. Abdullah b. İmad el-Hadrami'yi elçi olarak göndermiştir. Elçi, Bahreyn Hakimi Münzir b. Sava ile görüşmüş Hz.

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. (busra.ozero@ogr.iu.edu.tr)

¹ Al-Jazeera Turk, Ülke Profilleri, "Bahreyn", <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn>, Erişim Tarihi: 02.09.2018.

² Sümeyra Çayan, "Türkiye-Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt Ticari İlişkileri" Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s.20; Mustafa L. Bilge, "Bahreyn", DİA, c. IV, s. 492.

³ Hüseyin Serdar Karakoç, "Arap Baharı Ve Bahreyn", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s.7.

Peygamberin davet mektubunu iletmiştir. Bu tarihten itibaren halkın çoğu Müslüman olmuştur. Halife Hz. Ebu Bekir döneminde Bahreyn ridde hareketine sahne olmuştur. Ala el-Hadrami kumandasındaki birlikler karışıklıkları bastırmış, Bahreyn tekrar İslam Devleti'ne tabi olmuştur. Emeviler devrinde idari yönden Basra'ya bağlanmıştır. Adayı zaman zaman Hariciler ve Şiiler nüfuzları altına almaya çalışmışlardır. Hicri IV. asırda Şii-İsmaililer'e bağlı Karmatiler Bahreyn'deki bedeviler arasında taraftar bulup buraya hakim olmuşlar fakat halkın isyanı nedeniyle uzun süre burada tutunamamışlardır. Daha sonra sırasıyla Uyuniler, Salgurlular, Tabeler ve Cebriiler Bahreyn'e hakim olmuşlardır.⁴

Miladi XVI. yüzyıla gelindiğinde bölgede Osmanlı-Portekiz mücadelesi başlar. Coğrafi keşiflerin ardından ümit burnunu dolaşıp Hindistan'a ulaşan Portekizli denizciler bu yol güzergahında bulunan Bahreyn'i ele geçirip üs olarak kullanmaya başlamışlardır. Akdeniz ve Osmanlı ticaretini zarara uğratan bu durum karşısında Osmanlı, bölgeye dört deniz seferi düzenlemiştir. Fakat karadaki başarısını denizde pek gösteremeyen Osmanlı, Bahreyn üzerinde tam bir denetim sağlayamamıştır. Bölgede, XVII. Yüzyılda bir süre Hollanda daha sonra İran, XVIII. ve XIX. yüzyılda ise İngiltere hakimiyeti görülür. Safevi ve onun devamı İran, Körfezde hak iddia edip Bahreyn adasını zaman zaman kontrol altına alsada hiçbir zaman tamamen burayı hakimiyet altına alamamıştır.⁵

1971'e kadar İngiltere hakimiyetinde kalan Bahreyn, bu tarihten sonra bağımsızlığını kazanmıştır. Yönetim emirlik olarak kurulmuş olup, 1783'den beri yönetimde olan el-Halife ailesi yine devletin başına geçmiştir.⁶

BAHREYN'DE İDARİ VE SİYASİ YAPI

1,42 milyon nüfusa sahip Bahreyn Devleti, idari olarak başkent Manama, Muharrak, Kuzey ve Güney illeri olmak üzere dörde ayrılmıştır. Ülkenin etnik yapısı %46 Bahreynli, %45,5Asyalı, %4,7 Arap, %1,6 Afrikalı, %1'i Avrupalı ve %1,2'si diğerlerinden oluşmaktadır. Dini yapısı; %70 Müslüman, %14,5 Hristiyan, %9,8 Hindu,

⁴ Bilge, s.492-495.

⁵ Karakoç, s. 11-17.

⁶ Karakoç, s.20.

%2,5 Budist, %0,6 Yahudi'dir. Müslüman nüfusun %60'ı Şii, %40 ise Sünni'dir.⁷ Halk yaygın olarak Arapça, Farsça, Urduca ve İngilizce dillerini konuşmaktadır.

Bahreyn Devleti, 1971'de İngilizlerin bölgeden çekilmesiyle bağımsızlığını kazanmıştır. Tüm yetkileri elinde bulunduran, babadan oğula geçen bir Emirlik sistemi olarak kurulmuş, 1973'teki seçimlerden itibaren hazırlanan ve tam anlamıyla 2002 seçimlerinde yürürlüğe giren anayasa ile yönetim anayasal monarşi olarak değişmiştir. İki meclisli parlamento sistemine sahiptir ve halkın seçtiği Temsilciler Meclisi ile Kralın seçtiği Şura Meclisinden oluşur. Her bir meclisin üye sayısı 40'tır. Üyeler 4 yılda bir yapılan seçimle yenilenir. Devletin başında Kral, hükümetin başında ise Başbakan bulunur. 23 üyeden oluşan Bakanlar Kurulunun 14 üyesini doğrudan Kral atar. Yasama yetkisi çift yapılı meclise yani Ulusal Meclis'e aittir. Şura meclisinin onayından geçmeyen kanun kabul edilmez. Kanun her iki meclisten de geçmişse son olarak Kral'ın onayına kalır. Kral altı ay içinde yasayı ya onaylar ya da tekrar görüşülmesi için meclise gönderir.⁸

Resmi din İslam olarak anayasada kabul edilmiştir. Yargıda şahsi hukuk ve ceza hukuku uygulanmaktadır. Fakat İslam hukuku hayatın tüm alanlarına şamil değildir.⁹ Bunun yanında İngiliz umumi hukuku ve kabile örfünden oluşan yasalar uygulanmaktadır.¹⁰

Stratejik konumunun önemi nedeniyle sömürgeciliğin tarihi burada çok eskidir. XX. yüzyılın ortalarında Körfez'de petrolün bulunmasıyla burası Emperyalist güçlerin daha bir dikkatini çekmiştir. 1783'te İngiltere Bahreyn'i hakimiyeti altına almış, bölgedeki Şii nüfusun hamiliğini üstlenme gayreti içine giren İran'ın baskılarına rağmen

⁷ Bahreyn Krallığı resmi web sitesi, https://www.bahrain.bh/wps/portal!/ut/p/a1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfGjzOI9_A3MDIOsjLwsfEyNDRx9wkzMnA28DU3CzIEKlpEVGBgbuxo4-puZB5iHWRgZWRgQp9_AyNfZONMEqN_X18DA0clpyCfEzdnAwN2YSP04gCNB-4MTi_TD9aNQIWHxBVgBPmdCFOB2ROFuaGhEhWcmALMQs0U!/dl5/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/, Erişim Tarihi: 30.08.2018; Karakoç, s.8-9.

⁸ Bahreyn Krallığı Resmi web sitesi, bkz: 7. dipnot; Yusuf Bahadır Keskin, "Dış Politika- Mezhep İlişkisi: Bahreyn Örneği", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2016, s.60.

⁹ <http://www.vahdet.info.tr/isdunya/dosya4/1058.html> , Erişim Tarihi: 31.08.2018.

¹⁰ Halil Ocak, "Bahreyn'de Şii Muhalefet Hareketleri", Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s.18.

yönetimdeki Sünni el-Halife ailesiyle iyi ilişkiler kurmuştur. 1970'te İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle bağımsızlığını ilan eden Bahreyn, siyasi arenada bu sefer ABD'nin ve onun bölgedeki en güçlü müttefiki Suudi Arabistan'ın himayesine girmiştir. ABD buraya Beşinci Filo askeri üssünü açmıştır.¹¹

Bahreyn, Şii nüfusun yoğunluğu nedeniyle diğer körfez ülkelerinden farklı bir yapıdadır. Buna rağmen Sünnilerin elinde olan yönetim Şiileri ayrıştırmakta, orduda, polis teşkilatında ve hükümet kadrolarında görev vermemekle hak ve özgürlüklerini kısıtlamaktadır. Yolsuzluklar, neoliberal ekonomi nedeniyle zengin ile fakirin arasındaki uçurumun giderek artması, yoksulluk ve işsizlik oranlarındaki yükselme gibi nedenler halkın öfkesini dindirmemektedir. Yapılan gösterilere karşı devlet bunun bir İran kışkırtması olduğunu öne sürerek olayları, sosyoekonomik sıkıntılar yerine mezhep kavgası olarak nitelermektedir. Daha 1900'lerin ilk çeyreğinde başlayan, iktidar dışında yer alan, beklentilerinin karşılanmasını talep eden bir halk hareketi mevcuttur. O dönemlerde İngilizlerin baskısıyla el-Halife yönetimi birtakım reformlar yapmıştır. Diğer taraftan 1950'lerde başlayıp 60'larda devam eden milliyetçi sol grupların sömürgecilik karşıtı sesleri duyulur. Bu seslerin bastırılmasında İngiltere Bahreyn yönetimine yardım eder. Bağımsızlığını kazandıktan sonra 1972'de ilk anayasasını hazırlamak için seçimlere gider. Bir yıl sonra 1973 anayasası hazırlanıp tekrar seçimlere gidilir. Ülkede yasak olan partilerin yerini, belli bir oranda halktan desteğini almış, Bahreyn Halk Kurtuluş Cephesi (BHKC) ve Ulusal Kurtuluş Cephesi (UKC) adlı iki siyasi sol örgüt alır. Bu iki örgüt halk ile iş birliği yaparak meclisteki 30 sandalyeden 8 tanesini kazanmıştır. Meclisteki muhalefet yaptıkları faaliyetlerle ciddi bir demokrasi ve hak arayışı içindedir. Rejim, Devlet Güvenlik Kanunu çıkararak muhalefete baskı yapmaya başlar. En son, hükümetin ABD ile yapacağı donanma üssü sözleşmesini yenileme anlaşmasına karşı çıkan muhalefet, devlet tarafından sert tepki görür ve 1975 yılında meclis feshedilir. Bu olaydan sonra sol gruplar yara alıp zayıflarken 1979'da İran'daki devrimin rüzgarı, Bahreyn'e doğru eser ve Şii muhafazakar gruplar sahnede görülür. Devlet yönetiminde Şiilere pek söz hakkı vermeyen el-Halife yönetimi 90'lı yıllardan 2000'lere doğru yol alan anayasa, demokrasi emek ve hak talebindeki milliyetçi, solcu, dindar muhalefetin

¹¹ Al-Jazeera Turk, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-bahreyn>, Erişim Tarihi: 02.09.2018.

büyümesine engel olamaz. Fakat iktidarı elden bırakmak istemeyen el-Halife ailesi şiddetin dozunda indirim yapmaz. İsyanı itibarsızlaştırmak için mezhep çatışması söylemini gündeminde tutar. Bunun arkasında, basit bir mezhep ayrılığı olmaktan öte küresel güç dengesi söz konusudur. Batı, körfezde kurduğu iyi ilişkilerin sekteye uğramasını istememektedir. Yönetim, ülkedeki Şiilerin destekçisi konumundaki İran'ın etkisini kırmak için ise Suudi Arabistan ile yakın temas kurmaktadır. 1999'da Kral İsa b. Selman'ın vefatıyla yerine geçen oğlu Hamad b. İsa el-Halife uzlaşmacı ve reformist yönüyle tanınıyordu. 2001 yılında tarihi bir referandum yapıldı, ülke Emirlikten Krallığa dönüştürüldü ve sıkı yönetim hali kaldırılıp birtakım reformlar yürürlüğe konuldu.¹² 2002'de yeniden seçimlere gidildi. Çift yapıli parlamento kuruldu ve anayasa hazırlandı. Fakat güç dengesinin ağırlığı el-Halife ailesinden oluşan Bakanlar Kurulu'ndan yanaydı. Meclisteki muhalefet kanun çıkarırken çoğunlukla bu hükümet engeline takılıyordu. Sonraki 2006, 2010 ve 2014 seçimlerinde de yaşanan kriz ve gerilim devam etti. 2006 seçimlerinde Şiiler mecliste 17 üyelik kazandılar. Gittikçe gücü artan Şiilerin önünü almak isteyen devlet, 2010 seçimlerinden önce yönetime karşı darbe hazırlığı yapmak gerekçesiyle birçok Şii lideri tutukladı. Devletin, seslerini kısmak için Şiilere karşı uyguladığı yaptırım onların öfkelerini daha bir artırıyor. Halk tarafından en çok şikayet edilen nokta ise, hak ve adalet arayışı için yapılan düşük düzeydeki barışçıl gösterilere dahi yönetimin orantısız güç kullanmasıydı.¹³

Arap Baharı

1979, 1994 ve 1997 yıllarında gerçekleşen çatışma ortamları ileride olacaklar için bir zemindi. 2011 yılının ilk aylarında Kuzey Afrika'da başlayan Arap Baharı, Bahreyn'de zaten var olan potansiyelin daha da güçlenmesine neden olmuştu. Çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu protestolarda Sünni kesimden de ciddi destek geldi.

¹² Ahmet Öztürk, "Arap Baharı Ruhu ve Sürecin İlk Sekteye Uğradığı Ülke: Bahreyn", Orta Doğu Yıllığı; Bahreyn 2012, s. 394.

¹³ Ocak, s.9; Öztürk, s. 395; Karakoç, s.24-25; Gülşah Neslihan Akkaya, "Bahreyn'de ulusal diyalog sonuç verir mi?" SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı), 2013, <https://www.setav.org/bahreynde-ulusal-diyalog-sonuc-verir-mi/>, Erişim Tarihi: 02.04.2018; İsyandan Haber sitesi, makaleler, "Arap Baharı'nın Gözden Kaçan Ülkesi Bahreyn", 2015, <http://isyandan.org/makaleler/arap-baharinin-gozden-kacan-ulkesi-bahreyn/>, Erişim Tarihi: 02.09.2018.

Tunus, Mısır ve Libya'daki halk ayaklanması başarıya ulaşmış yönetimler devriline Bahreyn muhalefetine de bir ümit doğmuştu. Fakat üç ülkede başarıya ulaşan Arap Baharı, Bahreyn'de sekteye uğrayacaktı. İktidarın olaylara en sert şekilde müdahale etmesiyle kısa sürede ülke iç savaşta sürüklendi. Kendini savunacak askeri güce yeteri kadar sahip olamayan Bahreyn, bu konuda sırtını Suudi Arabistan ve ABD'ye yaslamaktadır. Olayların önlenemeyecek boyuta gelmesiyle beraber Suud yönetimi Körfez ülkelerinin de desteğiyle Bahreyn'e askeri birlik gönderip protestocuları bastırmıştır.¹⁴

Olayların seyri ilk olarak sosyal medyada 14 Şubat Halk Hareketi adıyla oluşturulan platformun yönetime karşı barışçıl gösterilerin yapılacağı sokak yürüyüşü çağrısıyla başladı. Her türlü siyasi, dini, mezhebi ideolojilerden uzak sadece köklü reform talebinde bulunan bu platformun çağrısı halk tarafından geniş yankı buldu. Hak Hareketi ve Bahreyn Özgürlük Hareketi de açıkça destek verdi. Vifak ise desteğini başlarda açıkça göstermese de kanlı olaylardan sonra hükümeti protesto edip parlamentodan istifa etmiştir. 11 Şubat günü Mısır'da Hüsnü Mübarek'in devrildiği haberi Bahreyn'e ulaşınca heyecan ve cesaret artmaya başladı. 14 Şubat günü başkent Manama sokakları binlerce insanla dolmuştu. Göstericiler rejimin değişmesini istemekte ve "Krala ölüm" sloganı atmaktaydı. 16 Şubat'ta Bahreyn Arap Baharı'nın simgesi haline gelen İnci Meydanı'nda binlerce insan toplandı. Sonrasında "Kanlı Perşembe" olarak isimlendirilecek olan 17 Şubat gecesi polisın İnci Meydanı'na baskın düzenlemesiyle 4 kişi ölmüş, 600'den fazla kişi yaralanmış, 70 kişi de kaybolmuştur. 22 Şubat'ta Kral Hamad b. İsa Şii siyasi tutukluların serbest bırakılacağını, sonrasında iskan, sağlık, su ve enerji bakanlarının görevden alındığını açıklamış fakat bunlar göstericileri yatıştırmamıştır. Mart ayına taşınan olaylar bu sefer Şii-Sünni çatışmasına dönüşmüş, polisın sert müdahaleleri daha da artmıştır. Olaylar kontrol altına alınamayınca Bahreyn, müttefiklerinden yardım istemiştir. Mart ayı sonrasında yapılan müdahalelerle gösterilerin hızı azalmış, tutuklanan göstericilerin yargı süreci başlamıştır. 2012 yılında da devam eden gerilim yeni sokak olaylarına sahne olmuştur. Önde gelen aktivistlerin sesini kırmaya çalışan polis İnsan Hakları savunucusu Nebil Receb'i döverek yaralamıştır. Yaralanan göstericileri tedavi eden sağlık personelleri işlerinden atılmış, tutuklananlar olmuştur. Yargılama sürecini

¹⁴ Ocak, s.9; İsyandan Haber Sitesi, bkz:13. dipnot; Öztürk, a.g.m. s.393.

izlemeye gelen İnsan Hakları Doktorlar Örgütü başkan yardımcısı Richard Sollom ülkeye alınmamıştır. İsyanın yıl dönümünde Manama Dökümanı'nın¹⁵ ve demokratik hakların tekrar görüşülmesi talebiyle Şii lider İsa Kasım'ın çağrısıyla 100 bin Şii sokaklara dökülmüş, gösterilerin ardından Hak partisinden Hasan Ali Muşeyma, Vifak partisinden Abdulvahhab Hüseyin, İbrahim Şerif gibi önde birçok isim müebbet, 5-15 yıl arasında değişen hapis cezasına çarptırılmıştır.¹⁶

Ayaklanmaların ardından yapılan 2014'teki ilk seçim Şii-Sünni gerilimini daha da tırmandırmıştır. 2018 seçimleri yaklaşırken rejim güçleri, olay ve gösterilere karşı devamlı teyakkuz halindedir. İsyan 7. yılı geride bırakırken muhalefet isteklerini yılmadan tekrarlamaktadır.¹⁷

BAHREYN'DE EKONOMİ

BM raporlarına göre en gelişmiş ülkeler arasında yer alır. Gayri Safi Milli Hasıla'sı 33,9 milyar dolardır. 2017 yılına göre ülke ekonomisi %2,5 büyümüştür. Körfezde ilk ham petrolü bulup ihracını yapan ülke Bahreyn olmuştur. Zamanla diğer körfez ülkeleri Bahreyn'i gerilerde bırakır seviyeye ulaşmışlardır. Bu yüzden ekonomisini desteklemek için finans ve turizm sahasına yönelmiştir. İslami bankacılıkta Malezya ile rekabet halindedir. Finansal hizmetler, profesyonel ve endüstriyel servisler, lojistik, eğitim ve öğretim hizmetleri, üretim ve fabrikasyon (petrol, alüminyum, doğalgaz, balıkçılık, inci, yiyecek- içecek, kimyasal üretim, plastik sanayi), enformasyon ve iletişim teknolojileri ile Basra körfezindeki en zengin ekonomik çeşitliliğe sahip ülke konumundadır. Aynı zaman da ABD ile Serbest Ticaret Anlaşması'nı imzalayan ilk körfez ülkesidir.¹⁸ Kendi

¹⁵ (7 başlık altında muhalefetin isteklerinin yer aldığı demokrasi ve özgürlük içeriğindeki bildiri).

¹⁶ Öztürk, s. 394-998; Muhammet Örtlek, "Bahreyn'e Arap Baharı Gelir mi?" Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2013, c. V, s. 271-272.

¹⁷ Muhammet Örtlek, "Bahreyn'de Arap Baharı'nın 7. Yıl Dönümü" Yeni Asya Gazetesi, Günlük Köşe Yazıları, http://www.gunlukkoseyazilari.com/oku?p=http://www.gunlukkoseyazilari.com/yeni-asya-muhammet-ortlek-11-nisan-2018-bahreynde-ingiliz-ussu-acilisi/407224&gazete=Yeni%20Asya&yazi=http://www.yeniasya.com.tr/muhammet-ortlek/bahreyn-de-ingiliz-ussu-acilisi_458668&title=, Erişim tarihi:05.09.2018.

¹⁸ Karakoç, s.21; Keskin, s.76; Al-Jazeera Turk, Ülke Profilleri, Bahreyn; T.C. Ticaret Bakanlığı resmi websitesi, https://eb.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disliskiler/ulkeler/ulke-detay/Bahreyn/html-viewer-ulkeler;jsessionid=wGSkyHuodOuPS8KDhaYFckc2WqdY9c-hHQW6DErpw2fRXtiAOx0!-1315000011?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-159586&contentTitle=Genel%20Bilgiler&_afLoop=35311126980148108&_afWindowMode=0&_afWind

topraklarında petrol arayışına devam eden Bahreyn Nisan 2018’de ülke tarihinin en büyük petrol sahasını keşfetmiştir. Bahreyn resmi ajansının yaptığı açıklamaya göre yeni bulunan kaynak ülkedeki mevcut rezervlerin kat kat üstünde olduğu yönündedir. Bu nedenle bölgedeki petrol rekabetinin artması beklenmektedir..¹⁹

Körfez ülkeleri ekonomik olarak zengin olmalarına rağmen güvenlik tehdidi altındadırlar. Bu nedenle birbirleriyle dayanışma halinde olmak için Körfez İşbirliği Konseyi’ni (KİK) kurmuşlardır. Aynı zamanda ekonomik olarak da dayanışma içindedirler..²⁰

İthalat ürünleri arasında; otomobil, telefon cihazları, alüminyum oksit ve hidroksit, gemi ve vinçler, ilaç, altın ve mücevherat yer alırken, ihracat ürünleri arasında; petrol yağları, ham petrol, demir ve demir ürünleri, alüminyum ve mamülleri, kimyasal gübre başta gelmektedir. Başlıca ticaret ortakları ise; Suudi Arabistan, BAE, ABD, Çin, Japonya, Katar, Avusturalya, İngiltere, Hindistan’dır..²¹

Ülkenin neredeyse yarısını Asya göçmeni ucuz işçiler oluşturmaktadır. İşsizlik Bahreynli gençler arasında her geçen gün artarken işsizlerin yarısı üniversite mezunlarıdır.

BAHREYN’DE İSLAMİ PARTİLER VE CEMAATLER

Bahreyn anayasasına göre “siyasi parti” kurmak yasaktır. Bunun yerine “siyasi topluluk” olarak kurulan dernek ve oluşumlar Kral’ın onayından geçmek şartıyla faaliyetlerine başlar. Halktan yeteri kadar oy aldığıında ise mecliste temsil hakkı kazanırlar.

[owId=65slk4nyy&_adf.ctrl-state=13cxiiijnl_1#!%40%40%3F_afrWindowId%3D65slk4nyy%26_afrLoop%3D35311126980148108%26contentId%3DUUCM%2523dDocName%253AEK-159586%26contentTitle%3DGenel%2BBilgiler%26_afrWindowMode%3D0%26_afr.ctrl-state%3D13cxiiijnl_5](http://www.insamer.com/tr/bahreynde-ulke-tarihinin-en-buyuk-petrol-sahasi-bulundu-10-nisan-2018-1381.html) Erişim Tarihi: 03.09.2018.

¹⁹ İNSAMER (İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi), <http://insamer.com/tr/bahreynde-ulke-tarihinin-en-buyuk-petrol-sahasi-bulundu-10-nisan-2018-1381.html>, Erişim Tarihi: 04.09.2018.

²⁰ Karakoç, s.21, Al-Jazeera Turk, Ülke Profilleri, Bahreyn.

²¹ İNSAMER, Ülke Profilleri-Bahreyn, http://insamer.com/tr/bahreyn_1602.html, Erişim Tarihi: 04.09.2018.

Şii Partiler

el-Vifak (Cem'iyet-u el-Vifak el-Vatani el-İslami), İslami Eylem Topluluğu (cem'iyât-u el-Ameli el-İslami) ve el-İha (Cem'iyetu'l-İhâi el-Vatani) olmak üzere 3 resmi kuruluş; El-Hakk, el-Vefa ve el-Rabıta el-İslamiyye olarak da 3 gayri resmi kuruluş yer almaktadır.

1- El-Vifak (Cem'iyet-u el-Vifak el-Vatani el-İslami)

1990'lardan itibaren boy gösteren Şii muhalefetin siyasi kolu olan el-Vifak (Ulusal İslami Uzlaşma Cemiyeti), aynı zamanda Bahreyn'in en büyük siyasi grubudur. 90'lı yıllarda İslami Aydınlanma ismiyle faaliyetlerini gizli yürütmüştür. O dönemin yine resmi olmayan iki Şii İslamcı grubunu (el-Dava, Hattu'l-İmam) birleştirmeyi başarmıştır. Yaşanan toplumsal olaylardan dolayı cemiyetin liderleri rejim tarafından sürgüne gönderilmiş, 2001'deki genel af dolayısıyla sürgündekiler ülkelerine geri dönmüşler ve cemiyeti el-Vifak olarak resmiyete dökmüşlerdir. 2002 seçimlerini boykot etmişler fakat 2006 seçimlerinde boykota son verip seçim çalışmalarına başlamışlardır. Fakat bu durum içlerinde anlaşmazlığı beraberinde getirmiş, boykotu destekleyenler el-Hakk grubu olarak ayrılmışlardır. 2006 seçimlerinde meclisteki 40 koltuğun 17'sinin, 2010 seçimlerinde ise 18'ini kazanıp Hak hareketinin tüm eleştirilerine rağmen büyük başarı elde etmiştir. Fakat 2011'deki Arap Baharı olayları nedeniyle yönetimin muhaliflere yönelik aşırı kuvvet uygulamasını protesto ederek milletvekillerinin hepsinin istifasını sunmuştur. Bu protestosunu 2014 seçimlerine katılmayarak sürdürmüştür. Rejim Ekim 2014'te Vifak partisini kapatmış, 2015'te lideri Şeyh Ali Selman'ı, ülkedeki gösterilerin organizatörü olarak 4 yıl hapse mahkum etmiştir.²² Zaman zaman yönetim ve muhalefet arasında yapılan diyalog süreçlerinin sonuç vermemesinin arkasında her iki tarafın birbirine güvenmemesi, tarafların radikal sert söylemlere sahip olması gibi nedenler yatmaktadır.²³

Şii halkın her kesiminden destek bulan Vifak grubunun meclis politikaları üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Örneğin, özellikle Şii vatandaşlar için büyük sıkıntı olan konut edinme projelerindeki yatırımlar artmıştır ki bu arazi ve ipoteklerin az olduğu ülkede

²² Keskin, s.63; Ocak, s.43-44.

²³ Gülşah Neslihan Akkaya, "Güvensizlik ve Mezhepcilik Girdabında Bahreyn", SETA, 2013, <https://www.setav.org/guvensizlik-ve-mezhepcilik-girdabinda-bahreyn/>, Erişim Tarihi: 03.09.2018.

olumlu bir gelişmedir. Yine Şiiler arasında yaygın olduğuna inanılan işsizliği azaltma politikaları uygulanmaya konulmuş ve işsizlik yardımları artmıştır. Sağlık Bakanı Nada Hafız'ın görevinden alınmasında da Vifak'ın rolü etkindir.²⁴ Fakat çoğu zaman hükümet, Vifak grubunun, İran'daki gibi teokratik bir yönetim getirmeyi hedeflediğini ve bu konuda İran'dan emirler aldığını iddia etmektedir.

Haziran 2018'de el-Vifak siyasi krizi çözmek için “Bahreyn Deklarasyonu” nu yayınladı. Bahreyn hükümetini de ülkenin çıkarları için diyalog masasına oturup bu bildirimleri tartışmaya, ekonomik, sosyal ve siyasal krizden kurtarmaya çağırdı. Deklarasyon; sosyal adalet, dini, mezhebi ve kültürel kimlikte eşitlik ve saygı, hoşgörü, milli birlik ve beraberlik, hür düşünce gibi konularını barındırmaktadır.²⁵

2- İslami Eylem Topluluğu (Cem'iyet'ul-Ameli'l-İslami)

El-Vifak'tan sonra Bahreyn'deki ikinci büyük Şii gruptur. Lideri Şeyh Muhammed Ali Mahfuz, Tahran merkezli, Bahreyn Kralının tahttan indirilmesini açıkça dile getiren “Bahreyn İslami Kurtuluş Cephesi” örgütünün başkanlığını da yapmıştır. El-Amel örgütünün dini temeli Irak'taki Şii Ayetullahlara dayanır. İlk zamanlardaki hedefleri İslami değerlere dönüş yapmak, sekülerleşmeye ve diktatörlüğe karşı çıkmak olmuştur. Sonraları ise şeriat tarafından oluşturulmuş bir sistemle birlikte seküler politik hedeflerinin önemini savunmuşlardır. Şiddet ve baskılarla geçen 1990'lı yıllarda Bahreyn'den sürülmüşler, 2001'deki uzlaşa affıyla ülkeye geri dönmüşler, 2002 seçimlerini boykot etmişlerdir. 2005 yılından sonra örgüte resmiyet kazandırmışlardır. Parlamentoda sandalyesi bulunmayan grup, halk üzerindeki etkisini el-Vifak partisine kaptırmaktadır. Dar bir kesime hitap eden örgüt 2011 Arap Baharı ayaklanmasında etkin rol oynamıştır.²⁶

3- Ulusal Kardeşlik Topluluğu (Cem'iyetu'l-İhâi el-Vatani)

²⁴ Şarku'l-Evsat Haber sitesi, <http://carnegie-mec.org/sada/21244> Erişim Tarihi: 03.09.2018.

²⁵ Al-Manaar Haber sitesi, <http://www.almanar.com.lb/3852473> Erişim Tarihi: 03.09.2018.

²⁶ Ocak, s.45-46; Keskin, s. 63.

Şiiilerin üçüncü büyük muhalif grubu olan el-İhâ, Bahreyn’de yaşayan İran kökenli Şiiileri temsil etmektedir. Şii azınlığın özel sorunlarına odaklanmış, siyasi reform ve mezhep ayrımcılığının sonlandırılması gibi talepleri dile getirmektedir.²⁷

4- El-Hakk Hareketi

El-Vifak cemiyetinin seçimlere girmesiyle onlardan ayrılan, temsil meclisini ve seçimleri boykot eden gayrı resmi bir gruptur. Rejimin tamamen değişip demokrasi ve hürriyetin gelmesinden yanadırlar. Önde gelen isimler ve taraftarın çoğu Şiiilerden olmasına rağmen Şii bir hareket olduğunu iddia etmemiştir. Bu durum Sünni taraftarlarının artmasını sağlamıştır.2000’li yıllardan itibaren sokak gösterilerinde başı çekmiştir. 14 Şubat ayaklanmasında da etkin rol oynamıştır.²⁸

5- El-Vefa Hareketi

2009 yılında Abdulcelil Magdad tarafından kurulan bir diğer Şii İslamcı hareket olan el-Vefa grubu, el-Vifak’ın seçimlere girmesini protesto ederek ayrılmıştır. el-Hakk grubuyla hemen hemen aynı çizgide yürümektedir.²⁹

6- El-Rabıtatu’l-İslamiyye

Hükümet yanlısı bir Şii oluşumdur. El-Vifak’ın seçimlere girmemesinden dolayı mecliste 3 sandalye kazanmıştır.³⁰

Sünni İslamcılar³¹

1- Minberu’l-İslami (Cem’iyyetü’l-Minberi’l-Vatani el-İslami)

İhvan-ı Müslimin’in Bahreyn’deki temsilcisi konumundadır. Mezhep kaygısı güdülmeden temel hak ve hürriyetlerin korunduğu bir hukuki sistemin savunucusu olmuşlardır. Devlet tarafından finanse edildiği iddialarıyla birlikte hükümet yanlısı olarak pozisyon sergilerler. Halk arasında eğitimli elitler arasında yer alırlar.

²⁷ Ocak, s.46.

²⁸ Ocak, s. 46-47.

²⁹ Ocak, 48.

³⁰ Ocak, 48.

³¹ Ocak, s. 27-29.

2- El-Asâle (Cem'iyetü'l-Asaleti'l-İslamiyye)

Bahreyn'deki İslamcı grupların en muhafazakarı olan e-Asale selefi bir akımdır. Geçmişte hükümetin kötü yönetimini ve yolsuzlukları eleştirip Şiiilerle beraber hareket etmiştir. Fakat son yıllarda hükümet yanlısı bir görünüm sergilemektedir. Devletin 2011'deki sıkı yönetim uygulamasını desteklemiştir. Devletin desteğini alan grubun mecliste 3 koltuğu vardır. Devletin ve toplumun ıslahının peygamber dönemi ve ilk üç asrın İslamına dönmekle olacağını savunmaktadır. Halka, ekonomik, sosyal ve toplumsal açıdan refahı vaat etmektedir. Fakat kadınlara yönelik toplumsal açılımları desteklememektedir.

El-Minber'ül- İslami ve el-Asale partileri, güçlü taraftarı olan Şii bloğu el-Vifak'ı İrancı söylemlerinden dolayı bastırmak için 2011'den önce **Ulusal Birlik Topluluğu** adı altında birleşmişlerdir. Talepleri arasında; siyasi tutukluların serbest bırakılması, yolsuzluğa son verilmesi, siyasi sürecin liberalleşmesi, alkol satışına ve fuhuşa son verilmesi vardır. Ayrıca Arap Baharı sürecinde Şii protestocuların öldürülmesinden sorumlu olanların yargılanması talebi de gündemlerini oluşturmaktadır.

Solcu Gruplar³²

1- Vaad

2001 yılında kurulmuş Arap milliyetçiliğini savunan gruptur. Her iki mezhepten de sol ve seküler eğilimli destekçisi vardır.

2- el-Minber

Ulusal kurtuluş cephesi adıyla 1955'te İngiliz sömürgeciliğine karşı kurulmuştur. Siyasetin yasaklı dönemlerinin bitmesiyle beraber 2002'de El-Minber Demokratik İlerici Topluluğu adıyla tekrar kurulmuştur. Bahreyn komünistlerinin evi konumundadır.

³² Ocak, 29-30.

Gençlik Hareketleri

2011 Arap Baharı'yla beraber sosyal medya aracılığıyla örgütlenip sokağa dökülen hareketlerdir.

1- 14 Şubat Devrim Gençliği³³

2011 ayaklanmasından önce sosyal medyada aynı talepler doğrultusunda bir araya gelen grup ayaklanmalarda yönetimin sert tepkisiyle karşılaşınca daha da radikalleşmiştir. Mevcut sistemin değişip Kraliyet ailesinin üst mevkileri boşaltması, sadece halkın seçeceği bir temsil heyetinin oluşturulması, yargının bağımsızlığı gibi çağrılarda bulunmaktadırlar.

2- 14 Şubat Barış Hareketi

Devrim Gençliği ile aynı dönemde ortaya çıkmış anayasal monarşiyle beraber demokratik reformları savunan bir oluşumdur. Ayaklanmalara aktif olarak katılmış, medyayı üzerlerine çekmeye çalışan grup uluslararası kuruluşlardan yardım istemiştir.

Ülkedeki diğer akımlardan biri olan **Hizbu't-Tahrir**, Körfez bölgesinde, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde olduğu kadar meşhur değillerdir. Sayıları az olmakla beraber faaliyetleri sönük kalmaktadır.³⁴

BAHREYN TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Bahreyn Türkiye ilişkileri tarihi ve kültürel olarak eskiye dayanır. Gerek Osmanlı zamanında gerekse bağımsızlığını kazandıktan sonra Türkiye ile ilişkileri olumlu yönde seyretmiştir. Türkiye 1990 yılında, Bahreyn ise 2008'de elçiliklerini hizmete açmıştır. Kral Hamad b. İsa 2016'da Türkiye'yi ziyaret etmiş, buna mukabil Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da 2017'de Bahreyn'i ziyaret etmiştir.³⁵ Ortadoğu ülkeleriyle yakın ilişkiler içinde olan Türkiye, Arap Baharı sonrası, Batı'nın da içerisinde bulunduğu bir tereddütlü siyaset dönemine girmiştir. Demokratik seçimlerle başa gelen Ak Parti

³³ Ocak, 31.

³⁴ Süha Tacı Faruki, Hizbu't-Tahrir ve Hilafet, s.258 (çev. Hasan Aktaş), Ekin yy.

³⁵ İNSAMER, http://insamer.com/tr/bahreyn_1602.html, Erişim Tarihi: 04.09.2018.

hükümeti kısık sesle de olsa halkı desteklemiş fakat körfez ülkelerini de ilgilendiren reel politik çıkarlar nedeniyle bu sorunu yakından takip etmeyi bırakmıştır. Türkiye'nin bu yaklaşımının yanında, sözde demokrasi ve insan hakları savunucusu olan Batı ve ABD "bekle ve gör" politikası izlemiştir.³⁶

Ticari ilişkiler de son yıllarda giderek artmaktadır. İki ülke arasındaki ilk ticaret anlaşması 1998 yılında imzalanan Ekonomik Sınâ ve Teknik İşbirliği Anlaşması ve Hava Ulaştırma Anlaşmalarıdır. 2005'te "Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme" ve "Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması", 2006 yılında "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması", "Gümrük İşbirliği Uluslararası Karayolu Taşımacılığı" ve "Denizcilik Anlaşmaları" da imzalanmıştır.³⁷

Türkiye, Bahreyn'in ithalat yaptığı ülkeler arasında 11. sırada yer almaktadır.³⁸ Türkiye'nin 2017 yılında Bahreyn'e olan ihracatı 227,3 milyon dolarken, ithalatı ise 186,8 milyon dolardır. İhracatta tütün ve tütün ürünleri, elektrikli transformatörler, dokunmuş mensucat, demir çelikten çubuklar, mobilyalar, makine halıları ve çikolatalı ürünler yer almaktadır. İthalattaki başlıca ürünler ise petrol yağları, işlenmemiş alüminyum, alüminyum teller ve pamuklu mensucatlardır.³⁹

SONUÇ

Bahreyn Krallığı, yüz ölçüm ve nüfus bakımından küçük bir ülkedir. Resmi dini İslam olmasına rağmen bir şeriat devleti değildir. Liberal ekonomisiyle ve petrol ihraç eden sayılı ülkeler arasında yer almasıyla zengin bir ülkedir. Fakat buna rağmen işsizlik sorunu halkı fakir bırakmıştır.

³⁶ Öztürk, s. 403.

³⁷ Çayan, s.34.

³⁸ Çayan, s.186ç.

³⁹ T.C. Ticaret Bakanlığı, Dış İlişkiler, Bahreyn,

https://eb.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disilliskiler/ulkeler/ulke-detay/Bahreyn/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-159590&contentTitle=Türkiye%20ile%20Ticaret&_afLoop=35300670928300818&_afWindowMode=0&_afWindowId=65slk4nyy&_adf.ctrl-state=jzv4gffge_256#!%40%40%3F_afWindowId%3D65slk4nyy%26_afLoop%3D35300670928300818%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-159590%26contentTitle%3DT%25C3%25BCrkiye%2Bile%2BTicaret%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Djzv4gffge_260, Erişim Tarihi: 04.09.2018.

Nüfus yoğunluğunun Şiilerden yana olmasının yanında yönetimin Sünnilere yönelik pozitif ayrımcılığı ve birçok ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle ortaya çıkan toplumsal huzursuzluk, devletin de etkisiyle Şii-Sünni çatışmasına dönüşmüştür. Bu nedenle ülkenin siyasi dinamizmi yüksektir.

Ülkede İslamcı grupların başını İran inkılabından etkilenen Şiiler çekmektedir. İslamcı gruplar ülkede parti kurmak yasak olduğundan dolayı dernek ve cemiyet şeklinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Aslında Şii grupların gündemleri sol gruplarınkı ile benzerlik göstermektedir. Bahreynli Şii din adamları vaaz kürsülerinde sosyal adalet, kadın hakları, iş istihdamı, anayasanın değişikliği gibi konulara yer vermektedir. El-Vifak, el-Amel, el-Hak, el-Vefa gibi İslamcı Şiiler dini kimliklerinin yanında daha çok Şii halkın haklarını savunmaktadır. Arap baharı gösterilerinde ve süregelen yıllarda yapılan boykotlarda Şii İslamcılarının rolü büyüktür.

Sünni grupların başındaki İhvan-ı Müslimin'e yakınlığıyla bilinen el-Minber'ül-İslami çoğu konuda hükümeti desteklemekle beraber aktif siyasetin içindedir. Mali ve ahlaki yolsuzluklara karşı mücadele, alkol ve uyuşturucunun azalmasına yönelik düzenlemeler, konut yardımları, aile, sosyal ve ekonomik yenilikler vb. konular gündemlerini oluşturmaktadır. Selefi bir İslami grup olan el-Asale cemiyeti siyasete aktif katılmasının yanında, ülkedeki Müslümanların maneviyatıyla da ilgilenmektedir. Toplumun çıkarlarına yönelik politikalara önem vermekte, yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır.⁴⁰

Arap Baharı ülkede başarısız olmasına rağmen sokak gösterileri, çatışmalar, işçi grevleri hala bitmemiştir. Yaşananlar karşısında zor durumda kalan yönetim, bir dizi reform yapsa da tüm bunlar, köklü değişim isteyen huzursuz halkı teskin etmeye yetmemektedir.

⁴⁰ El-Minberü'l-İslami, resmi websitesi, <http://almenber.bh/?cat=10>, Erişim Tarihi: 05.09.2018; El-Asaletü'l-İslami, resmi web sitesi, <http://www.alasalah-bh.org>, Erişim Tarihi: 05.09.2018.

ÜLKENİN KÜNYESİ⁴¹

Resmi Adı	Bahreyn Krallığı
Bağımsızlık Tarihi	15 Ağustos 1971
Yönetim	Anayasal Monarşi
Başkent	Manama
Devlet Başkanı (Kral)	Kral Hamad Bin İsa Âli Halife
Başbakan	Prens Halife Bin Selman Âli Halife
Yaygın Diller	Arapça, İngilizce, Farsça, Urduca
Yüzölçümü	770 km2 (3'ü meskun 33 ada)
Nüfus	1,42 milyon
Para Birimi	Bahreyn Dinarı
GSYİH	33.873 Milyar Dolar
Etnik yapı	%46 Bahreynli, %45,5Asyalı, %4,7 Arap, %1,6 Afrikalı, %1'i Avrupalı ve %1,2'si diğerlerinden oluşmaktadır.
Dini yapı	%70 Müslüman, %14,5 Hristiyan, %9,8 Hindu, %2,5 Budist, %0,6 Yahudi
Coğrafi Konum	(26-14 kuzey, 50-34 doğu) Batısında Suudi Arabistan, güneyinde Katar, kuzey doğusunda İran'ın yer aldığı, Basra körfezinde bir takım ada ülkesidir.
Belli Başlı Siyasi Partiler Ve Gruplar	Sünni gruplar; Ulusal İslami Kürsü (El-Minber El-Vatani El-İslami), İslami Asâle Cemiyeti (Cemiyetü el-Asâleti el-İslamiyye), Ulusal Birlik Topluluğu (Tecemmu' el-Vahdet el-Vatani)

⁴¹ CIA World Factbook, "Bahrain", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ba.html>, Erişim Tarihi: 30.08.2018; Bahreyn Krallığı resmi web sitesi, https://www.bahrain.bh/wps/portal/!ut/p/a1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfGjzOI9_A3MDIOsjLwsfEyNDRx9wkzMnA28DU3CzIEKlpEVGBgbuxo4-puZB5iHWRqZWRgQp9_AyNfZONMEqN_X18DA0clpyCfEzdnAwN2YSP04gCNB-4MTi_TD9aNQlWHxBVgBPmdCF0B2ROFuaGhEhWcmALMQs0U!/d15/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/, Erişim Tarihi: 30.08.2018; T.C. Ticaret Bakanlığı, Dış İlişkiler, "Bahreyn", https://eb.ticaret.gov.tr/portal/faces/home/disilliskiler/ulkeler/ulke-detay/Bahreyn/html-viewer-ulkeler;jsessionid=IFKrZkiaqbDshHGhkkcDx5naceZwLsiEVvTVieMSTfBJCR8IIBX!-1557887791?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-159586&contentTitle=Genel+Bilgiler&_adf.ctrl-state=m4hyuxla9_1&_afLoop=35422131894259508&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afrWindowId%3Dnull%26_afrLoop%3D35422131894259508%26contentId%3DUcm%2523dDocName%253AEK-159586%26contentTitle%3DGenel%2BBilgiler%26_afrWindowMode%3D0%26_afrWindowId%3Dm4hyuxla9_5, Erişim Tarihi: 02.09.2018; Karakoç, s.8,, Anadolu ajansı, Ülke Profilleri-"Bahreyn", <https://www.aa.com.tr/tr/ulke-profilleri/bahreyn/924965>, erişim tarihi: 31.08.18.

	<p>Şii gruplar; Ulusal İslami Uzlaşma Topluluğu (Cem'iyet-u el-Vifak el-Vatani el-İslamî), İslami Eylem Topluluğu (Cem'iyet`ul-Ameli el-İslami), Ulusal Kardeşlik Topluluğu (Cem'iyetu`l-İhâi el-Vatani), El-Hakk Hareketi- Demokrasi ve Hürriyet Hareketi (Hareketü`l-Hakk-el-Hareketü`l-Hürriyyeti vel-Dimugratiyye), El-Vefa İslami Akım (Tayyar el-Vefa el-İslami), El-Rabita El-İslamiyye</p> <p>Solcu Gruplar; Ulusal Demokratik Çalışma Cemiyeti (Cem'iyetu el-Amel el-Vatani el-Dimukrati), Demokratik İlerici Kürsü Topluluğu (Cem'iyetu el-Minber el-Demokrati elTegaddumi) Gençlik Hareketleri; 14 Şubat Devrim Gençliği, 14 Şubat Barış Hareketi</p>
Üyesi Olduğu Önemli Uluslararası Kuruluşlar	<p>KİK (Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi), ESCWA (Birleşmiş Milletler Batı Asya Ekonomik ve Sosyal Komisyonu), FAO (Tarım ve Gıda Örgütü), G-77, GCC (Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi), IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), ICC (Milletlerarası Ticaret Odası), IDB (İslam Kalkınma Bankası), IFC (Uluslararası Finansman Kurumu), ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), IMF (Uluslararası Para Fonu), OAPEC (Arap Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü), IC (İslam Konferansı Örgütü), UN (Birleşmiş Milletler), UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı), UNESCO (Eğitim-Bilim ve Kültür Örgütü), UNIDO (Endüstriyel Kalkınma Örgütü), WTO (Dünya Ticaret Örgütü), GCC (Körfez İşbirliği Konseyi)</p>